ELAZIĞ'IN MANEVİ MİMARLARINDAN SEYDA MOLLA BAHRİ TUNÇ*

Celalettin UZUN**

Giriş

Yüce Allah, varlığını, emir ve yasaklarını kullarına bildirmek ve onları doğru yola iletmek için peygamberler göndermiştir. Dinin hükümlerini, birey ve topluma ait ahlak ilkelerini açıklayarak, insanlara rehberlik yapan bu elçiler aynı zamanda yaşantılarıyla da topluma örnek teşkil eden liderlerdi. Peygamberlerin ebedi âleme göç etmeleri sebebiyle, onların varisleri olan âlimler, getirilen ilahi buyrukları halka sunarak tebliğ vazifesini devam ettirmişlerdir. Veysel Karani, İmam-ı Azam, İmam-ı Şafi, İmam-ı Rabbani, Abdulkadir Geylani, İmam-ı Gazali, Şah-ı Nakşibendî ve Sayid-i Nursi gibi müceddidler bu ulvi hizmeti sürdürmüşlerdir.

Tüm İslam coğrafyasında olduğu gibi, Harput'ta da bu kutlu davaya gönül veren sayısız Allah erleri, peygamberler ve onların varisleri olan bu müceddidlerin yolunu takip etmişler; kurdukları dini, sosyal ve eğitim kurumları vasıtasıyla talebeler yetiştirerek bu hizmetlerin aksamadan günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır.

Bu âlimlerin son halkalarından biri olan ve yakın bir tarihte hakka yürüyen Seyda Molla Bahri Hazretleri de son asrın yetiştirdiği, seçkin şahsiyetlerden birisiydi. Ömrünü iman, İslam, ilim ve irfan uğruna harcayarak, cehaletin ilmin önüne geçtiği, dini eğitimlerin yasaklandığı bir dönemde birçok zorluğa sebat göstererek, yürüttüğü eğitim mücadelesi ile bu ulvi görevi yürütecek bir nesil yetiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca İslami yaşantıyı hayata egemen kılmak için gerek eğitim ve gerekse sürdürmüş olduğu tebliğ ve irşat faaliyetleri ile zamanın olumsuz şartları nedeniyle önemsenmeyen veya unutulan ilahi buyrukların hatırlanmasını sağlayarak, pek çok insanın kaybettiği İslamî duyarlılığı yeniden kazanmasına vesile olmuştur.

Bu çalışmada, örnek âlimin hayatı ve yaptığı hizmetler anlatılmıştır. Bu bağlamda dini, eğitim ve sosyal yaşantısına değinilmiş, yetiştirdiği talebeler hakkında bilgi verilmiş, ayrıca toplumun dirlik ve düzeninin korunması için insanlar arasındaki ihtilaflı konular ve çeşitli anlaşmazlıkların çözülmesi hususunda, üstlenmiş olduğu rolden bahsedilmiştir. Böylece günümüz insanına

---

* Bu çalışma, Seyda Molla Bahri hazretleri ve oğlu Ahmed Cemil Tunç ile yapılan görüşmeler neticesinde, Ayşe Nur Yılmaz tarafından 2014 yılında Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü'ne sunulan "*Elazığ'lı Alim Seyda Molla Bahri İle İlgili Bir Araştırma"* adlı Lisans Tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Araştırma Görevlisi, Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, celaleddinuzun@hotmail.com

ve gelecek nesillere örnek teşkil edecek, Elazığ'ın manevi değerlerinden mümtaz bir şahsiyet tanıtılmaya çalışılmıştır.

1.Hayatı

Miladi 1921 yılında Elazığ iline bağlı Palu ilçesinin Ğeydmem[1] köyünde dünyaya geldi. Babası köyün değerli şahsiyetlerinden İsmail Efendi, annesinin ismi ise Hanım'dır. Hem anne hem de baba tarafından saygın bir aileye mensuptur. Evin en büyük çocuğu olup, Hacı Sabri, Hacı Enver ve Hacı Hasan isminde üç erkek, Emine ve Fatma adında da iki kız kardeşi vardır.

Bahri[2] ismini, babası İsmail Efendi'nin dostu Şeyh Şerif koymuştu. Bölgede Bahri adının kullanılmıyor olması sebebiyle, Şeyh Şerif'e bu ismi neden koyduğu sorulur, alınan cevap oldukça manidar ve anlamlıdır. Zira Şeyh Şerif, "*O ilim denizi olacak bunu göreceksiniz",* şeklinde yanıt vermiştir.

Küçük yaşlarda babasından Kuran eğitimi almaya başlayan Seyda Molla Bahri Hazretleri çocukluk ve gençlik yıllarını, maddi ve manevi birçok sıkıntılara göğüs gererek İslami ilimleri öğrenerek geçirir. Eğitim için gittiği *Yığ*[3] adlı köyde, 1943 yılında 22 yaşında, Abdurrahman Efendi'nin kızı Züleyha Hanımla evlenir. Seyda Molla Bahri Hazretleri, Peygamber Efendimizin tasfiye ettiği gibi salih bir aileden; dindar, ahlaklı, vefakâr, cömert ve saliha bir eş seçiminde bulunmuştu. Zira Züleyha Hanım misafirperver ve merhametli olup, fakirlerin derdini dinler, açların halinden anlar, yetimlerin ve darda kalanların yardımına koşardı. Ayrıca dini bütün bir hanım olması hasebiyle zikirsiz geçen boş bir zamanı yoktu. Ömrünün son otuz yılını da her gün iki cüz Kuran okuyarak geçirmişti. Öğrenmeye karşı da büyük bir merakı vardı. Bilmediklerini sorar ve öğrenirdi. Bu nedenle de dini meselelere yeterince vakıftı.

Seyda Molla Bahri Hazretleri, çocuk yaşta başlayan İslami ilimleri öğrenme mücadelesi nedeniyle uzun süre ailesinden ayrı kalmıştır. Bu sebeple evlendiği sene okumaya ara verir ve o seneyi ailesiyle birlikte köy işleriyle uğraşarak geçirir. İlk defa 13-14 yıl sonra gelen bu birliktelik fazla uzun sürmez, zira bir yıl sonra vatani hizmetini yerine getirmek için, insanlık tarihinin en kanlı savaşı olarak nitelendirilen ikinci dünya savaşının sürdüğü 1944 yılında askere gider. Askerlik vazifesini İstanbul Beykoz'da üç yıl yapar. 1947 yılında askeri hizmetini tamamlar ve köyüne döner. Üç yıl süren bir vuslata rağmen ilmini tamamlamak için köyde bir hafta kaldıktan sonra ayrılır.

Seyda Molla Bahri hazretlerinin, daha küçük yaşlarda başlattığı ilim tedrisatındaki yolculuğu 1955 yılına kadar sürer, bu yıl yüksek tahsilini

---

[1] Köyün yeni ismi Gemtepe'dir.

[2] Deniz anlamındaki Arapça *Bahr* kelimesinden türeyen bir sıfat olan Bahrî, denize ait, denizle ilgili anlamlarına gelmektedir. (Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, 2009, s. 306,308.

[3] Elazığ'ın Karakoçan ilçesine bağlı olan Köyün eski ismi Yığ'dır, bugün Bulgurcuk köyü olarak bilinmektedir.

tamamlar ve icazetini alır. Bu aşamadan sonra, elde ettiği ilim birikimini, ilim ve irfan çizgisini devam ettirecek nesiller yetiştirmek için ömrünün sonuna kadar aralıksız sürdüreceği hakka hizmet yolculuğuna başlar.

1.1. Eğitim ve Öğretim Hayatı

Günümüzde devletin en önemi kamusal görevleri arasında olan eğitim aktiviteleri, Osmanlı döneminde vakıflar marifetiyle yürütülmekteydi. Tarihsel süreç içerisinde önce sultanların girişimleriyle vücuda getirilen bu kurumlara verilen önem artarak devam etmiş, devletin üst düzey yöneticileri ve toplumun ekonomik bakımdan güçlü kesimleri tarafından sürekli desteklenmiştir[4]. Hatta devlet hazinesine girmesi gereken kimi vergi gelirleri de dini ve eğitim kurumlarına aktarılmıştır[5]. Dini ve eğitim hizmetlerin aksamadan yürütülebilmesinde diğer önemli bir husus ise mütedeyyin insanların bu kurumlara maddi ve manevi destek vermeleriydi[6].

Ancak Osmanlı devleti yıkıldıktan sonra yeni kurulan devletin eğitim anlayışında farklılıklar oluşmuştu. Bu dönemde, daha önce devletin her hususta öncülük ederek desteklediği dini ve eğitim müesseseleri kapatılmış ve dini ilimler yasaklanmıştı. Ayrıca geçmişte eşi ve benzerine rastlanılmayacak farklı bir ibadet anlayışı ortaya çıkartılmıştı[7]. Tüm Türkiye'de dini ilimlerin

[4] Osmanlı sultanlarından Orhan Gazi İznik'te ilk Osmanlı medresesini kurarken, onun idamesi için, gayrimenkullerini vakfetmiştir, I. Murat devrinde fethedilen çok sayıda yerde medreseler yaptırılmış, Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde de kurulan bu müesseseler daha fazla gelişme göstermiştir. Cahid Baltacı, *XV-XVI Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I İstanbul, 2005, s. 71-73; Ali Himmet Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı". *Vakıflar Dergisi*, Sayı, 5, Ankara, 1962, s.127-129.

[5] 16. ve 17. yüzyıllarda Harput'ta hizmet veren Ulu Caminin ihtiyaçlarının giderilmesinde devlete ait gelirlerin tahsis edildiği anlaşılmaktadır. (Celalettin Uzun, "17. Yüzyılda Harput Ulu Camii", *Harput Araştırmaları Dergisi*, I/2, Elazığ, 2014, s. 29-48.)

[6] Osmanlı'da Vakıfların eğitim hizmetlerindeki önemi için bkz. Bahaddin Yediyıldız, *XVIII Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara, 2003, s. 207-228; Hasan Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas, 1998, s. 146.

[7] "*1924 yılında tüm medreseler kapatılarak, lise programından din dersleri çıkartılmıştır. 1925 tarihinde tekke ve zaviyeler kapatıldı. 15 Mart 1926 yılında Türkçe hutbe okunarak, âyet ve duaların Türkçe meâliyle namaz kıldırıldı. 1927 yılında ortaokuldaki din bilgisi dersleri çıkartıldı. 1929 yılında Kur'an Kursları resmen kapatıldı ve İlkokulların programlarındaki din bilgisi dersleri de kaldırıldı. 1930 yılında imam ve hatip mektepleri resmen kapatıldı. 2 Haziran 1941 yılında Ezan, kamet, tekbir ve salâvat-ı şerifeleri Türkçe tercümeleriyle okumayıp Arapça aslıyla okuyanlar için Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesi gereği ceza öngörüldü. Bu tarihte çıkarılan 4055 sayılı kanunla, herhangi bir yerde, görev dışında olsa veya görevli olmasa bile Arapça ezan okuyanlar ve tekbir getirip, salavat-ı şerife zikredenlerin 3 (üç) ay hapisle cezalandırılması kabul edildi*". Ayrıntılı bilgi için bkz. Medine Sevim, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze)", *Dem Dersi*, Yıl 1, Sayı 2, s. 64-71.

öğretilmemesi hususunda anayasal ve yasal tedbirler alınarak halk büyük bir baskıya maruz bırakılmıştı[8].

Seyda Molla Bahri Hazretleri'nin eğitim hayatı da dini eğitimlerin yasaklandığı döneme rastlamaktadır. Bu devirde doğu medreselerinde öğrenci olmak maddi ve manevi anlamda gelebilecek her türlü sıkıntıları peşinen kabullenmekti. Bu yüzden dönemin şartlarında dini ilimleri tahsil etmek çok zordu ve büyük cesaret gerektirmekteydi. Ancak bütün zorluklara rağmen daha öncesinde olduğu gibi mütedeyyin insanlar bu uğurda gelebilecek bütün sıkıntılara göğüs gererek çocuklarını İslami eğitim almaları için vakfediyorlardı. Bu fedakârlığı ve cesareti gösteren sadece öğrenci ve aileleri değildi. Aynı zamanda bu talebeleri yetiştiren hocalarda birçok zorluğa sebat göstererek eğitim faaliyetlerinin aksamandan devam ettirilebilmesi için büyük tehlikeleri göze almışlardı ve kendilerini bu uğurda feda etmeye hazırlardı.

Hocalar, genelde köylülerin verdikleri zekât ve fitreler karşılığında imamlık yapmaktaydılar ve yine köylülerin yardım ve destekleri sayesinde talebelere ders verebiliyorlardı. Eğer köylü öğrenciye bakmayacak, ilgi göstermeyecek, korumayacak olsa hocanın yapabileceği bir şeyi yoktu. O yüzden hocanın ders verebilmesi için en önemli husus öğrencilerinin barınma ve beslenme ihtiyaçlarını temin edilebileceği güvenli bir köyün olmasıydı. Öğrencilerin ikamet ve yiyecek problemlerinden başka bu dönemde hocasızlık sıkıntısı da çekilmekteydi. Aynı zamanda köy ahalisinden herhangi bir kişi köyde öğrencilere din eğitim verildiği hususunda resmi makamlara ihbarda bulunduğu takdirde hocaların o köyde ders vermesi imkânsız hale geldiği gibi çeşitli yaptırımlara da maruz kalıyorlardı. Hocalar ve talebeleri eğitim yolunda bir taraftan maddi imkânsızlıklarla mücadele ederken diğer taraftan o zamanın hükümetinin uygulamış olduğu yasaklarla da mücadele etmek zorunda kalıyorlardı. Böyle bir ortamda hoca ve talebesinin etkilenmemesi imkânı yoktu. Ancak bütün olumsuz şartlara rağmen eli açık, gönlü zengin, cömert, mert, cesur ve fedakâr bu insanlar yılmadan İslami ilimleri öğrenmeye ve öğretmeye devan ediyorlardı.

Seyda Molla Bahri, ilk temel eğitimine küçük yaşlarda babasından "Elif ba" okumayla başladı. Daha sonra Bingöl'e bağlı *Çan* köyünden olan, Molla Hasan'dan aldığı Kuran dersleri ile eğitimine devam etti. Sonrasında ise Palu'ya bağlı *Züver* adlı köye giderek burada Kuran eğitimini tamamladı. Kuran'ı hatmettikten sonra bu sefer de yine Palu'ya bağlı olan *Büyük Ğeylan* köyüne giderek burada Molla Mustafa Efendi'den 7 yıl fıkıh eğitimi aldı. Molla Mustafa Efendi'nin vefat etmesi üzerine Karakoçan'a bağlı *Yığ* köyüne giderek burada Seyda Molla Muhammed'den 2 yıl derslerine devam etti. 1954 yılında Seyda Molla Muhammed vefat edince tahsilini tamamlamak için Diyarbakır'a

[8] Bu hususa dair örnekler için bkz. Sadreddin Öztoprak, Şark Medreselerinde Bir Ömür, İstanbul, 2003, s. 49; Mehmed Saki Çakır, "Seyda Molla İbrahim Kelhokî'nin Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Yönü ve Eğitim Öğretim Metodu", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 1308-9633, S. X, Kasım 2013, s. 84-85.

Molla Said'in yanına giderek burada bir yıl boyunca aldığı yüksek seviyedeki derslerini tamamladı ve 1955 yılında icazetini aldı[9]. İlmini tamamlayanlara verilen bu beratta, kimin hangi silsileye dayanarak kişiyi ehil gördüğü belirtilir. Bu silsile kişinin hocasıyla başlar, geriye doğru *ilim şehrinin kapısı*, Hazreti Ali'ye, Peygamber Efendimiz ve ona vahyi getiren meleklerden Cebrail ve Yüce Allah'a kadar gider. Bu silsileye dayanmadan ilim olmaz. Çünkü her ilmin kaynağı el-Alim olan Allah'tır. Bu ister dini, isterse dini olmayan konular olsun. İcazet alınmasıyla, o silsileye bir zincir daha eklenmiş demektir. Öğrencisini icazete ehil gören alim, belli bir eğitim süresini doldurduğu için ona icazet vermez. Ehil olmadığı halde alınan icazette, o icazet silsilesine bir ihanet vardır. Buna bir talebeyi layık gören âlim ise, sadece bilgisine ve imtihan sonuçlarına değil, ahlakına ve şahsiyet olgunluğuna da kefil olmaktadır. Bu yüzden hakiki bir âlim, farklı konuşup, farklı iş yapamaz. Eğitim de bu nedenle sadece bilgi değil, ihlâs, iman ve hikmet aktarımı demektir. Diplomalı bir adam değil, âlim ve muhterem bir kişilik yetiştirmek demektir. İcazet hem ilmin, hem de ilim ahlakının kefalet senedidir[10].

Seyda Molla Bahri Hazretleri eğitime ilk başladığı andan, icazet alıncaya kadar geçen süreç içerisinde kendisinden önceki devirlerde medreselerde uygulanan genel ve yaygın bir eğitim programına tabi tutulmuştu[11]. Mesela Eğinli Hafız Muhammed Hulusi Efendi'nin 1881 yılında almış olduğu icazetnamesindeki dersler; Tesfir, Hadis, Kelam, Belagat, Usûl, Furû, Navih, Sarf, Mantık, Hikmet, Edebiyat şeklinde sıralanırken, 1893 yılında Muhammed Atıf Efendi'e ait icazet belgesinde ise; Hurûf-u Hece, Kuran, Sarf, Nahiv, Furü, İtikad, Mantık, Beyan, Münazara, Vadi', Hadis, Tefsir, Usûl ve Hedese adlı dersler mevcuttu[12]. Seyda Molla Bahri Hazretleri de Kuran, Sarf, Nahiv, Mantık, İstiare, Vadi', Münazara, Maen-i Bedi', Beyan, Akaid, Kelam, Fıkıh,

---

[9] Osmanlılar'da ve Doğu İslâm ülkelerinde, medrese ve tekke mensuplarıyla sanat erbabından eğitim ve öğrenimlerini tamamlayanlara üstatlarının verdiği yazılı belgeye icâzetnâme denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemil Akpınar, "İcâzet", *DİA*, 21, s. 393-400.

[10] http://semerkanddergisi.com/diploma-ve-icazet/ "Osmanlı medreselerinde verilen icazetlerde öğrencinin adı ile başlanır, hocası, hocasının hocası olarak tarih içine doğru gider. Bazen meşhur bir alimde biten ve çoğu kez de Hz. Muhammed (SAV.) ve bazen de Allah'ta son bulur. Böylece İslam ilmi geleneğinde, ilmin kaynağının Yüce Allah olduğu belirtilmiş oluyor. Bu Kuran'ı Kerim'in Allah, Adem'e bütün ilimleri öğretti(Bakara,2/31) ayetindeki manaya dayanmaktadır." Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcazetnâmeler Islahat Hareketleri*, İstanbul, 1983, s. 102. Çok eski dönemlerde icazet alanlar çok nadirmiş, müderrisler bu hususta çok titiz davranırlarmış, her mollaya kolay kolay icazet verilmediği gibi, iltimas ve kayırmada yokmuş, bu yüzden yüzlerce talebesi olan bir müderrisin ancak beş veya on öğrencisine icazet verilirmiş. İcazet alamayan öğrenciler ise okur-yazar olarak ilim mesleğinden ayrılır, memuriyet veya başka bir mesleğe geçerlermiş. bkz. İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, 1-2, İstanbul, 2013, s. 438-439.

[11] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Ankara, 2002, s. 107-176.

[12] Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcazetnâmeler Islahat Hareketleri*, s. 106,109.

Hadis ve Tefsir adlı dersleri almıştı. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Kur'an-ı Kerim öğrenmekle eğitimine başlamıştı. Verilen eğitim gereği Kuranı tam öğrenmeden başka bir şey okunması mümkün değildi. Kurandan sonra Sarf ilmine geçilmişti. Bu derste genellikle Emsile, Bina ve İzzi adlı kitablar okunmasına karşın bazen Merah adlı kitaplarda okutulmuştu. Sarf ilminden sonra Navih ilmine geçilirdi[13]. Bu derste de Avamil Cürcani, Zurûf, Sadullah-i Sağir, Terkîb, Şerhü'l-Muğnî, Avamil Birgivi, sonra Saduddin(İzzi'nin şerhidir), Hall, Netâic, Suyûtî (Şerhü Elfiye), Sadullah-ı Kebîr, Molla Câmî've son olarak da Caminin şerhi Abdulğafûr isimli meşhur kitaplar sırayla okutuluyordu. Mantık ilminde ise Muğnitüllab, Muhyiddin, Fennari, Fennari şerhi, Kavl Ahmed ve Şerhü'ş-Şemsîye isimli kitaplar okutuluyordu. İstiare ilminde Üssam adlı kitap okutulurken, Vad' ilminde Ussam-ı Vad'-ı veya Risale-i Vad'-ı adlı kitaplardan her hangi birini hoca okutturabilirdi. Münazara dersinde okutulacak kitabın tercihi yine hocaya bırakılmıştı. Velediye şerhi Abdülvahhab adlı kitap ile Mirabü'l-Fethi adlı kitaptan herhangi biri tercih edilebilirdi. Mean-i Bedi' ve Beyan adlı derslerde ise Muhtasar adlı kitap okutulabileceği gibi Mutavval isimli kitapta okutulabilirdi. Akaid ve Kelam derslerinde Şerhü'l-Akâid adlı kitap okutulurken, Fıkıh derslerinde ise genelde Cemu'l-Cevâmi' ve Şehri Celal Mahalli adlı kitaplar okutuluyordu. Ancak Mirat-ül Usul adlı kitapta bu derste çokça okutulan kitaplar arasındaydı. Şafii Fıkhı olarak genelde İbn-i Kasım, Minhac, Muharrer, Feth'ul-Müîn, İbn-i Hacer gibi medreselerde meşhur olmuş kitaplar okutulur, Hanefi Fıkhında ise çoğunlukla, Nur'ul-İzah Mülteka ve Kuduri gibi yine tanınmış eserler tercih edilirdi. Tefsir olarak da Celaleyn, Hazin ve sonuna doğru da Kadi Beydavi adlı kitap okutulurdu. Hadis dersinde Muhtar-ül Hadis ve Tac gibi eserler genellikle tercih edilmekteydi. Seyda Molla Bahri hazretleri döneminde okutulan bu kitaplar doğuda bulunan farklı medreselerde de yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı[14].

1 Kasım 1928'de kabul edilen devrim kanununa göre eski harflerle kitap basmak ve satmak, daha önce basılmış eserleri piyasaya sürmek yasaktı. Ellerinde eski harflerle yazılmış kitap bulunduranlar baskı ve zulümlere maruz kalabiliyorlardı. Bundan dolayı bu kitaplar genellikle çeşitli şekillerde imha ediliyordu. Bu nedenle talebelerin en önemli problemlerinden biri de kitap ve kaynak eser eksikliğiydi. Sadece eski âlimlerin evlerinde kitap bulunabiliyordu. Fakat onların bazıları da bunları yakalatmak korkusu sebebiyle kitaplarını mezarlıklara gömmek zorunda kalmışlardı. Kitap sıkıntısı nedeniyle Seyda Molla Bahri hazretleri eğitimi için gerekli olan eserlere ulaşmakta zorluk çekiyordu. Hatta kitap temin edebilmek için aldığı duyumlarla hareket ederek köy köy dolaştıkları da olmuştu. Nitekim Gökdere'ye bağlı *Parsan* adlı köyde kitap olduğuna dair kendilerine haber gelince kitapları görmek için bu köye

[13] Sarf ve Nahiv adlı derslerde Arapça dilbilgisi kuralları öğretilirdi. Bu nedenle bu dersler çok önemliydi. Zira Arapça dilbilgisi kurallarını iyi bilmeyenler diğer dersleri de anlamaları mümkün değildir.

[14] Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadreddin Öztoprak, Şark Medreselerinde Bir Ömür, s. 185-189.

gitmişlerdi. Okuma yazma bilmeyen Hüseyin adlı şahsa ait çok sayıda kitabın olduğunu görmüşler, bu durum karşısında Hüseyin'e kitapları nerde bulduğunu sormuşlar, Hüseyin daha önce Malatya'da hamallık yaptığını bazı kimselerin yasak nedeniyle ellerindeki kitaplardan kurtulmak için ona verdiklerini, o da bunları alıp gömdüğünü, fakat kitaplar arasından yeni olanları, cildi hoşuna gidenleri ve ebat olarak büyük olanları seçip aldığını, köyüne döndüğünde onları yanında getirdiğini ifade etmiştir. Bu kitapları Seyda Molla Bahri hazretleri, Hüseyin'den satın almak istemiştir. Ancak bütün ısrarına rağmen Hüseyin kitapları satmak istememiş, onları emanet olarak dahi vermemiştir. Yine kitap temini için Seyda Molla Bahri hazretleri ve bir arkadaşı Hocaları Molla Muhammed tarafından bir mektup ile Şeyh Muhammed Hadi'ye gönderilmişti. Şeyh o sıralarda Karakoçan'da bulunuyordu. Bu sebeple Seyda Molla Bahri hazretleri ve arkadaşı hocalarının mektubunu, şeyhe ulaştırmak için buraya gelmişlerdi. Netice itibariyle Şeyh Muhammed Hadi gelen talebelere *Sarf Cümlesi* adlı kitabın birinci cildini vermesi için Molla Şükrü'yü görevlendirmişti. Seyda Molla Bahri hazretleri ve arkadaşı ile Molla Şükrü bu kitabı almak için şeyhin köyü olan *Kavman* adlı köye gitmek için Karakoçan'dan öğleden sonra yola çıkmışlardı. Ancak köye varmadan akşam olmuştu, bu nedenle geceyi *Himam* adlı köyde geçirmek zorunda kalmışlardı. Ancak ertesi gün şeyhin evine ulaşabilmişlerdi. Bu coğrafyada ağır kış şartları hâkimdi, o sıralarda yerde yarım metre kar bulunmaktaydı ve havada çok soğuk ve sisliydi bu yüzden kendilerinden köyde kalmaları istenmişti. Ancak Seyda Molla Bahri hazretleri ve arkadaşı kitabı aldıktan sonra öğle yemeğini yiyip geri dönüş yoluna çıkmışlardı. Cehaletin ilmin önüne set çektiği bu devrin maddi ve manevi bütün olumsuzluklarına rağmen talebe ve hocaların, İslami ilimleri öğrenmek ve öğretmek uğruna verdikleri bu mücadele takdire şayandı. İslam, ilim ve irfan yolunda, bir kitap için dahi ağır kış şartlarına rağmen gerektiğinde günlerce yol kat edilebiliyordu.

Bu kutlu yolda yalnız hocalar ve talebeler sıkıntı çekmiyorlardı. Onların ikamet ve beslenmelerini temin eden köylüler de Allah rızasını kazanmak için tanımadıkları öğrencilere evlerini açarak yemeklerini onlarla paylaşıyorlardı. Osmanlıda, devletin ileri gelenleri ve hali vakti yerinde olan ahalinin yardımlarıyla verilen bu hizmetler artık sıkıntı ve yoksullukla mücadele eden bir avuç köylü tarafından sağlanır olmuştu. Her öğrenci bir köylünün evinde kalıyordu. Öğrencinin beslenme ve diğer ihtiyaçları evin diğer bireylerden ayrıt edilmeksizin ev sahibi tarafından karşılanırdı. Geceleri öğrenciler kaldıkları evlerden yataklarını alarak cami veya medreselerde yatarlardı. Hali vakti yerinde olan köylülerin evlerinde iki veya üç öğrencinin kaldığı da oluyordu.

Tüm zorluklara sebat göstererek eğitimini başarıyla tamamlayan Seyda Molla Bahri hazretleri, Molla Ahmet, Molla Mustafa ve Molla Nezir adlarındaki üç arkadaşı ile birlikte aslen Siirt'li olan hocaları Molla Said'den icazetini Diyarbakır'da düzenlenen bir merasimde alırlar. Merasime Diyarbakır Müftüsü

Molla Halil Efendi ve din görevlileri ile Diyarbakır eşrafından uygun görülen kişiler ve çok sayıda dost ve akrabanın katılımlarıyla gerçekleşir. Bu dönemde yapılan icazet törenleri, tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi[15] bayram havası içinde şenlikler düzenlenerek, ziyafetler verilerek geçirilirdi. Bu günlerde medrese tatil edilir, Kuran okunur, ilahiler söylenir, dualar edilir ve çeşitli oyunlar oynanırdı. İcazetler okunduktan sonra köylülerin hazırlamış oldukları yiyecekler geniş bir alanda sofra kurularak ikram edilirdi. Köyde bulunan her ev gücü yettiği kadarıyla bir şey hazırlayarak bu sofraya katkıda bulunurdu. Misafirler yemekten sonra ayrılmaya başlarlardı. Ancak bu merasimin en buruk anı ise icazetini alanların hocalarından, arkadaşlarından köylülerden ayrılmış olmaları idi. Ancak kendi evlerine, ana babalarına, çocuklarına, akrabalarına, memleketlerine kavuşmanın ve yeni bir hayata başlamanın, toplumsal sorumluluklar üstlenmenin verdiği haz ve heyecan tarif etmekte kolay değildi.

Bu zamanda kadrolu imamlık yaygın olmadığı için köyler kendi imkânları dâhilinde imamlarını temin ediyorlardı. Alacakları imamın ders okutmaya ehil olması onlar için çok önemliydi. Çocuklarının iyi bir İslami eğitim almalarını ancak bu şekilde sağlayabilirlerdi. Fakat daha öncede belirtildiği üzere bu dönemin en önemli problemlerinden biride hocasızlıktı. Bu yüzden icazet alan medrese öğrencileri köylüler arasında büyük rağbet görmekteydi.

Seyda Molla Bahri hazretleri icazetini aldıktan sonra, Gözerek adlı köyde daha önce görev yapan hocası Molla Muhammed'in vefatı nedeniyle çok üzülen köy halkını teselli etmek için icazet aldıktan sonra ilk sene orada imamlık yapacağına dair bir söz vermişti. Bu nedenle sözünü yerine getirmek için Gözerek köyüne gider ve kapalı olan medreseyi açarak o yıl yirminin üzerinde öğrenciye ders okutur. Hocası Seyda Molla Muhammed'in hatırası bir sene de olsa yaşatıldığı için bu durum kendisini oldukça mutlu etmiştir. Verilen söz yerine getirildikten sonra köyüne Ğeydmeme döner, burada otuz civarında öğrencisi olur. Ancak çevre köylerden gelmek isteyen çok sayıda öğrenci olmasına karşın imkânsızlıklar nedeniyle ancak bu kadar talebeyi okutabiliyordu. Kendi köyünde dört yıl hizmet eder bu süre zarfında köyün eskiyen, bakım ve onarıma ihtiyacı olan camisini yıktırarak yerine daha geniş bir cami yaptırtır. Ayrıca caminin yanında bir medresede yaptırılmıştır. Ancak köyün sınırlı imkânları her gün giderek artan talebe sayısına cevap vermiyordu. Bu sıralarda çevrenin en büyük köylerinden olan Yığ adlı köyden kalabalık bir heyet Seyda Molla Bahri hazretlerini ziyaret ederek köylerine gelip imamlık yapmasını isterler. O da öğrencisiz yapamayacağını bu yüzden kendisiyle birlikte getireceği öğrencilere bakılması şartıyla bu teklifi kabul edeceğini söylemiştir. Köylülerde istediği kadar öğrenci getirebileceğini hatta bunu kendilerinin de istediklerini ve daha önceki dönemlerde talebelere baktıkları için buna alışık olduklarını belirtmişlerdir. Bunun üzerine 1960 yılının bahar

[15] 1896 yılında Harput'ta Sara Hatun Cami'inde yapılan icazet merasimleri ile Molla Bahri Hazretlerinin kendi döneminde anlattığı icazet törenleri arasında büyük bir benzerlik söz konusudur. Bkz. İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, 1-2, s. 438-440.

ayında Seyda Molla Bahri hazretleri ve öğrencileri Yığ adlı köye giderler. Fakat kısa bir süre sonra 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşir, Demokrat parti döneminde halkın üzerinden kaldırılan baskı ve zulümler tek partili dönemde olduğu gibi tekrar uygulanmaya başlatılmıştır. Dini ilimlerin okutulması tekrardan yasaklanmıştı. Arapça ve Türkçe dini kitapları olanlar bunları yakalatmak korkusuyla saklamak zorunda kalmışlardı. Artık Adnan Menderes döneminde olduğu gibi medreselerde dini eğitim yapmak da mümkün değildi. Asılsız ihbarlar artmış, aralarında problem olan kişilerden biri diğerini dinci veya demokrat partili olduğunu iddia etmesi o kişinin haksız yere büyük işkencelere maruz kalmasına hatta aylarca hapis yatmasına dahi neden olabiliyordu. Bu sebeple derslere belli dönemlerde ara verilmek zorunda kalınmıştı. Ancak 1966 yılından sonra eğitime kesintisiz devam edilebilmişti. Seyda Molla Bahri hazretleri Yığ'da 1986 yılına kadar eğitim faaliyetlerini devam ettirmişti. Bu süre zarfında yüzlerce öğrenciyi okutmuş ve bunların çoğuna icazet vermekte nasip olmuştu. İcazet alan kimi öğrenciler Seyda Molla Bahri hazretlerinin yolunu takip ederek medresede talebe okutmaya devam etmiş, kimisi ise kamuda önemli vazifeler yürütmüşlerdi. Mesela 1969 tarihinde icazet alan talebelerinden Molla Mehmed Özdemir Elazığ'ın Ulu Kent Mahallesinde bulunan caminin bünyesinde bulunan medresede ders veriyordu. Ancak Seyda Molla Bahri hazretlerinin vefat etmesiyle birlikte kaldığı ev çocukları tarafından 2014'ün sonuna doğru medreseye çevrilmesi ile birlikte burada ders vermeye başladı ve hala burada talebe okutmaktadır[16].

1967 yılında Seyda Molla Bahri hazretlerinin yanında ilmini tamamlayarak icazetini alan Molla Sait Sarı adlı öğrencisi ise Sarıcan beldesinde hocalık ve burada belediye başkanlığı vazifesini yürütmüştü[17]. Yine Seyda Molla Bahri hazretlerinin evinde kalarak 1972 yılında icazet alan diğer bir öğrencisi ise Molla Ahmed Hacıbekiroğlu'ydu. Molla Ahmed çeşitli tarihlerde Karakoçan, Bingöl, Çankırı ve Malatya'da vaizlik görevini yürüterek 2010 yılında emekliye ayrılmıştır. Molla Ahmed, Seyda Molla Bahri hazretlerini tanımadan önce; bilinen kaynak kitaplarını yazan ve haklarında çokça bilgiler aktarıla gelen âlimlerin efsane olduğunu düşündüğünü ancak hocasını tanıyıp, gördükten sonra onların efsane olmadıkları anladığını ifade ederek hocasına karşı olan hayranlığını bu şekilde dile getirmektedir[18].

Seyda Molla Bahri hazretleri 1986 yılında Elazığ'a gelerek yerleşir burada da sağlığı elverdiği kadarıyla hayatının sonuna kadar talebe yetiştirmeye devam eder.

[16] Abdullatif Tunç, 17.01.2015 tarihli görüşme.
[17] Sait Sarı, 16.11.2014 tarihli Yunus Tunç'un yapmış olduğu görüşme.
[18] Ahmed Hacıbekiroğlu, 22.12.2014 tarihli Yunus Tunç'un yapmış olduğu görüşme.

1.2. Sosyal Hayatı

Seyda Molla Bahri hazretleri öğrenci yetiştirmenin dışında, bulunduğu yerin maddi ve manevi her türlü sorunlarıyla ilgilenirdi. Özellikle dini ve sosyal konularda insanların müracaat ettiği bir kanaat önderiydi.

Ömrünün büyük bir kısmını kırsal kesimlerde yaşayarak geçirdiği için bulunduğu çevrede köyler ve aşiretler arasında arazi, otlak ve sınır anlaşmazlıkları çokça yaşanırdı. Bu ihtilaflı olaylar büyük fitnelere neden olur, aileler, akrabalar hatta köyler bir birine düşman olabiliyordu. Maalesef bu menfi olaylar nedeniyle öldürme ve yaralama vakalarının yaşandığı da olmuştur. Seyda Molla Bahri hazretleri toplum vicdanının rahatlatılması ve tekrardan dirlik ve düzenin sağlanmasında önemli görevleri ifa ediyordu. Bu olayların *sulh* yoluyla çözümü hususunda haktan, adaletten taviz vermeyeceği bilindiği için onun hakemliğine başvurulurdu. Bu şekilde kan davası gibi birçok fitnenin önüne geçilerek toplumda barış ve huzura büyük katkı sağlanmıştır.

Seyda Molla Bahri hazretleri, her Allah dostu gibi İslami hükümleri uygulama konusunda çok titiz ve dikkatliydi. Onun için Allah ve Resulüne olan sorumluluğunu tam olarak yerine getirmeye çalışarak, ömrünün sonuna dek Kuran ve sünnet doğrultusunda dini bir hayatı ihya etmek için çaba harcamıştır. Öğrencilerine de " *Gücüm olsa da kapı kapı gezip hakkı tebliğ etsem*" [19] diyerek onlarda Hakka hizmet anlayışını canlı tutmaya çalışmıştır. Bu hususta kendisi de bulunduğu mahallede ismiyle anılan camide Pazar ve Perşembe akşamları ve dini günlerde, peygamberin hikmet dolu öğüt ve tavsiyelerini, yine peygamberin hayatına, sözlerine ve eylemlerine dayanan sünnetiyle konuşarak insanları irşat ederdi. Böylece ruhsal çöküntü ve manevi hastalıklar içinde bunalan nice insanın şifa bulmasına ve unutulan İslamî duyarlılığın yeniden kazanılmasına vesile olurdu.

Her haliyle peygamber efendimizi örnek alan Seyda Molla Bahri hazretlerinin yüzünden tebessüm eksik olmazdı. Allah'ın her veli kulunda olduğu gibi manevi atmosferi ile bulunduğu ortamda negatif enerjiyi dağıtırdı. Ruhsal, dünyalık sıkıntılar gibi dertleri olup da meclisine gelenler bu sıkıntılarından rahatlamış olarak ayrılırlardı. Ziyaretine gelenlere sürekli hayırla nasihatte bulunurdu. Gereksiz konuşmaz, sözleriyle dinleyenlere bıkkınlık vermez hatta onun yanında zaman mefhumu kaybolur, saatlerce yanında oturulsa dahi insanda sıkıntı hali zuhur etmezdi.

İlk görüşte insanda sevgi ve saygı uyandıran Seyda Molla Bahri hazretleri halkla kolay iletişim kurar, onlarla anladıkları dilden konuşur ve kimseye tepeden bakmazdı. Onun için en makbul insan kulluk görevlerini hakkıyla yerine getirmeye çalışan kimseydi. Öğrencileri dâhil herkese karşı saygılıydı. Sorulan soruları dikkatli bir şekilde dinler ve cevaplardı. Eğer soru fıkıh ile ilgiliyse bildiği halde tekrar araştırır, sonra cevap verirdi. Kimi soruları günlerce

[19] Yusuf Karagözoğlu, "Medrese Egitimiyle Tasavvufi Disiplini Bir Arada Kendinde Toplayan Bir Âlim: Seyda Molla Bahri", *Burhan Dergisi*, Mayıs 2014, s. 62

sabırla kitaplardan araştırdığı olurdu. Bilmediği bir şey hakkında asla konuşmazdı, bilmiyorum diyebilecek bir olgunluğa sahipti.

Hususi hayatında ev halkına karşı çok müşfik davranırdı. Evinde ziyaretçisi eksik olmaz, çokça misafir ağırlardı. Kimsenin olmadığı zamanlarda misafirlerinin bütün hizmetlerini kendisi görür, misafire ikramda bulunmaktan büyük bir haz alırdı. Eli açık cömert biriydi. Şöhretinin bir kısmını ilim ve irfanından dolayı kazandıysa, bir kısmını da cömertlikten ve misafirperverlikten kazanmıştır. Yetimleri, yoksulları, akrabayı gözetip kollar, onlara çokça merhamet ederdi. Sahip olduğu imkânları hiç kimseden esirgemez. İnsanların derdiyle dertlenirdi. Dünya malına önem vermezdi. Dünyalık olarak oturduğu evin dışında başka bir şeyi yoktu. Bu ev de vefatıyla birlikte çocukları tarafından medreseye çevrilerek halkın hizmetine sunulmuştur.

Seyda Molla Bahri hazretleri hediyeleşmeye de önem verirdi. Kendisine hediye olarak geleni yanında bulunanlara hediye ederdi[20]. Dostlarına ve akrabalarına karşı çok vefalıydı. İmkânı ölçüsünde akraba ve hasta ziyaretlerini ihmal etmezdi. Davete icap etmeyi sever buna önem verirdi.

1.3. Dini Hayatı

Seyda Molla Bahri hazretleri Allah'a ve resulüne itaat konusunda son derece titiz ve dikkatliydi. Yaşantısıyla Allaha kulluğu daima gündemde tutardı. Allah'ı davranışlarıyla, diliyle ve kalbiyle sürekli anardı. Gününü çoğunu ibadetle geçirir, temel ibadetlerin dışında nafile ibadetlere çok dikkat ederdi. Namazı cemaatle kılmaya önem verirdi. Tek başına namaz kıldığına rastlanmamıştır. Bütün namazlarında tesbihattan sonra muhakkak 99 adet kelime-i tevhidi çekerdi. Sabah namazlarında bu zikri güneş doğuncaya kadar yapardı. Güneş doğduktan sonra kuşluk namazını kılar ve sonrada talebelerine ders verirdi[21]. Peygamber Efendimizin hadislerinden hareketle ikindi namazlarından sonra Nebe süresini okurdu. Akşam namazından sonra Haşr süresinin son ayetlerini okur, Yatsı namazlarından sonra ise mutlaka Tabârake (Mülk) süresini okur, bu süreyi okumadan yatmazdı. Gece ibadetlerinde de dikkat ederdi. İki rekât dahi olsa gece namazı devamlı kılınmasını tavsiye ederdi. Sağlığı elverdiği kadar pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirirdi. Muharrem ve Şevval aylarında sünnet oruçlarını tutar Ramazan ayının son on gününü de müritleriyle birlikte itikâfa çekilir, nefsini terbiye etmek için bu günleri sadece kuru ekmek, su ve hurma ile geçirirdi.

Seyda Molla Bahri hazretleri tarikat ehli olduğu için tasavvufi bir yaşantı sürmekteydi. Dini günler ile Pazar ve Perşembe geceleri bulunduğu mahaldeki

[20] Yurt dışından kendisini ziyarete gelen kişilerin getirdiği hediyelerden birini o ortamda bulunmam hasebiyle şahsıma hediye etmişti.

[21] Son yıllarında yaşı oldukça ilerlemesinden dolayı kuşluk namazında sonra talebelere ders vermemiş, istirahat etmiştir.

camide verdiği sohbetten sonra zikir halkaları kurar ve büyük bir feyiz ile sesli zikir yaptırırdı. Bu zikir esnasında camiden yükselen kelime-i tevhid nidaları mahalleyi çepe çevre kuşatarak farklı bir atmosfer oluştururdu[22].

Seyda Molla Bahri hazretleri, Kadiri tarikatından olan Palu Şeyhi Haydar Baba'ya intisap etmiştir. 1948 yılının sonbaharında da Palu'ya şeyhi Haydar Baba'yı ziyaret etmeye gider ve bir gece şeyhine misafir olur. O akşam tarikatın usul ve adabı hakkında sohbetler edilir. Seyda Molla Bahri hazretleri burada şeyhine bazı korkularının ve çekincelerinin olduğunu söyleyerek *Mecaza düşmekten* korktuğunu ifade eder, şeyhi de niye *korkuyorsun. Elinde şeriat var* diye ona cevap vererek bu korkusunu giderir. Seyda Molla Bahri hazretleri tarikata girmesi ile birlikte dini hayatında bazı değişiklikler olur zira ilk defa *Kayalık* köyünde Ramazanın son on günü itikâfa girer.

SONUÇ

Yüce Allah Kuran-ı kerimde Mülk süresinin ikinci ayetinde "***Hanginizin daha güzel amelde bulunacağını imtihan edip ortaya çıkarmak için ölümü de hayatı da yaratan o'dur***," buyurmaktadır. Yaşamakta gaye yaratıcının emir ve yasaklarını gözeterek faydalı işler yapabilmektir. Seyda Molla Bahri hazretleri küçük yaştan itibaren başlattığı Allah odaklı eğitim yolculuğunda uzun mesafeler kat ederek, maddi ve manevi çok sayıda zorluklarla mücadele ederek tamamlamıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra ise yürüttüğü öğretim faaliyetleri ile topluma faydalı bir nesil yetiştirmeye çalışmış ve kendisinden sonrada bu ulvi görevi yürütecek onlarca âlim yetiştirmiştir.

Seyda Molla Bahri hazretleri ilmi faaliyetlerin dışında, dini ve sosyal konularda müracaat edilen mümtaz bir şahsiyetti. Bulunduğu toplumun maddi ve manevi her türlü sorunuyla ilgilenir, dirlik ve düzenin temini hususunda önemli vazifeleri yerine getirirdi. Ayrıca peygamber efendimizin güzel ahlakını temsil ederek yürütmeğe çalıştığı tebliğ ve irşat faaliyetleri ile unutulan İslami duyarlılıkların tekrardan hatırlanmasına vesile olmuş, Kuran ve sünnet doğrultusunda bir hayatı ihya etmeye çalışmıştır.

Dini hayatı ile de örnek bir şahsiyet olan Seyda Molla Bahri hazretleri peygamber efendimizin sünneti doğrultusunda çokça nafile ibadet yapardı. Gündelik yaşantısının çoğunluğu ibadet ve zikirle geçerdi. Bir Kadiri Şeyhi olması sebebiyle, hayatı hep tasavvufi derinliklerde yaşardı. Yaşantısının tasavvufi bir yönü de bulunmaktaydı.

Peygamber Efendimiz, akıllı kimseyi nefsini hesaba çeken ve ölümden sonra hazırlık yapan kişi olarak tarif etmektedir. İnsanların en iyisinin de ömrü uzun ve ameli güzel olan kişi olduğunu söylemektedir. Seyda Molla Bahri hazretleri 93 yıllık ömrünün son anına kadar Kuran ve sünnete dayalı yaşadığı kulluğu ile hakkı tebliğ ederek, maddi ve manevi güzellikleri yansıtmıştır.

[22] Tuba Tunç Uzun ile yapılan görüşme

İlim, amel ve güzel ahlakı temsil eden Seyda Molla Bahri hazretleri ve onun gibi kanaat önderleri, toplumların birlik, beraberlik ve kardeşliklerinde birleştirici unsur vazifesi görmektedirler. Bugün dahi toplumda kanunlarla, maddiyatla, cebren veya boş nutuklarla sağlanamayan kardeşlik anlayışı bu gibi gönül ve dava insanlarının samimi ve karşılık beklemeden yürüttükleri çalışmalar marifetiyle güçlenmekte, bireyler, aileler ve toplumun tüm kesimleri arasında beraberlik ruhu bunlar vasıtasıyla pekişmektedir. Yine bu gibi samimi gayretlerin de etkisi ile birey ve toplum bazında insanlar birbirlerine görünmeyen bağlarla bağlanmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Seyda Molla Bahri hazretleri de bu örneklerden biri olarak toplumun vicdanında hak ettiği yeri almıştır.

KAYNAKÇA

AKPINAR, Cemil, "İcâzet", *DİA*, 21, s. 393-400.

ATAY, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi Medrese Programları-İcazetnâmeler Islahat Hareketleri*, İstanbul, 1983.

BALTACI, Cahid, *XV-XVI Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I, İstanbul, 2005.

BERKİ, Ali Himmet, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı". *Vakıflar Dergisi*, Sayı, 5, Ankara, 1962, s.127-129.

ÇAKIR, Mehmed Saki, "Seyda Molla İbrahim Kelhokî'nin Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Yönü ve Eğitim Öğretim Metodu", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, ISSN: 1308-9633, Sayı X, Kasım 2013, s. 73-97.

KANAR, Mehmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, 2009.

KARAGÖZOĞLU, YUSUF, "Medrese Eğitimiyle Tasavvufi Disiplini Bir Arada Kendinde Toplayan Bir Âlim: Seyda Molla Bahri" *Burhan Dergisi*, Mayıs 2014, s. 60-65.

ÖZTOPRAK, Sadreddin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, İstanbul, 2003.

ÖZYILMAZ, Ömer, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları,* Ankara, 2002.

SEVİM, Medine, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze)", *Dem Dersi*, Yıl 1, Sayı 2, s. 64-71.

SUNGUROĞLU, *İshak, Harput Yollarında*, 1-2, İstanbul, 2013.

UZUN, Celalettin, " 17. Yüzyılda Harput Ulu Cami", *Harput Araştırmaları Dergisi*, I, Sayı II, Elazığ, 2014, s. 29-48.

YEDİYILDIZ, Bahaddin, *XVIII Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi,* Ankara, 2003.

YILMAZ, Ayşe Nur, "*Elazığ'lı Alim Seyda Molla Bahri İle İlgili Bir Araştırma"*, Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü (Lisans Tezi) Ankara, 2014.

YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683),* Sivas, 1998.

http://semerkanddergisi.com/diploma-ve-icazet/

EKLER

Seyda Molla Bahri Hazretleri çocukları farklı bir muhabbetle severdi herkes gibi çocuklar da ona oldukça düşkündü.

(Seyda Molla Bahri Hazretleri'nin Türbe-i Şerîfleri)

(Türbenin Dıştan Görünümü)

(Molla Bahri Camii)

(Seyda Molla Bahri Medresesi)

(Seyda Molla Bahri Hazretleri'nin Adının Yaşatıldığı Okul)

Seyda Molla Bahri Hazretleri'nin Cenaze töreninden Bir Görüntü

